

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-ВИХОВАТЕЛІВ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF MEDIA CULTURE OF FUTURE TEACHERS-EDUCATORS

Сучасні умови інформатизації системи освіти, особливо дошкільної освіти потребують компетентнісних педагогів-вихователів у галузі медіаосвіти для цілеспрямованої підготовки особистості дитини до включення в медіасередовище, безпечного користування ним, формування медіакультури.

Мета дослідження: описати педагогічні умови формування медіакультури майбутніх педагогів-вихователів.

Медіакультуру педагога-вихователя уявляємо, як складне структурне утворення, результат медіаосвіти, що передбачає ефективну взаємодію педагога з вихованцями та сприяє розвитку їх знань, умінь, навичок повноцінного сприймання та інтерпретації інформації за допомогою медіаресурсів.

Формування медіакультури розуміємо як процес і результат професійно-педагогічної підготовки, що включає, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний складові, та сприяють ефективній організації медіаосвіти у дітей старшого дошкільного віку.

Педагогічними умовами формування медіакультури майбутніх педагогів-вихователів уявляємо:

- усвідомлення майбутніми вихователями необхідності формування медіакультури;
- забезпечення міждисциплінарних зв'язків у формуванні медіакультури майбутніх педагогів-вихователів;

- наявність у майбутніх вихователів умінь організації медіаосвіти дітей дошкільного віку.

Визначені педагогічні умови тісно взаємопов'язані та доповнюють одна одну, і тільки комплексна їх реалізація сприятиме ефективному вирішенню завдання – формування медіакультури майбутніх педагогів-вихователів. Подальше дослідження буде спрямовано на вирішення проблеми наступності у формуванні медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку і молодших школярів; підготовка педагогів до наступності у визначеному процесі.

Ключові слова: медіаосвіта, медіакультура, медіаграмотність, медіапродукція, медіакультура педагога-вихователя, педа-

гогічні умови формування медіакультури майбутніх педагогів-вихователів.

Modern conditions of informatization of the education system, especially preschool education, require competent teachers-educators in the field of media education for purposeful preparation of the child's personality for inclusion in the media environment, safe use of it, formation of media culture.

The purpose of the study: to describe the pedagogical conditions for the formation of media culture of future teachers-educators.

We consider the media culture of the teacher-educator as the result of a complex structural education, media education, which ensures effective interaction of the teacher with pupils and promotion of their knowledge, skills, skills of full perception and interpretation of information with the help of media resources.

We understand the formation of media culture as the process and result of professional-pedagogical training, which includes motivational, cognitive, active, reflective components, and contributes to the effective organization of media education for children of older preschool age.

Pedagogical conditions for the formation of media culture of future teachers-educators we consider:

- awareness by future educators of the need to form a media culture;

- ensuring interdisciplinary connections in the formation of media culture of future teachers-educators;

- future educators have the skills to organize media education of preschool children.

The identified pedagogical conditions are closely interrelated and complement one, and only their comprehensive implementation will contribute to the effective solution of the task – the formation of the media culture of future teachers-educators. Further research will be aimed at solving the problem of continuity in the formation of media literacy of children of older preschool age and younger schoolchildren; preparation of teachers for succession in the specified process.

Key words: media education, media culture, media literacy, media production, media culture of a teacher-educator, pedagogical conditions for the formation of media culture of future teachers-educators.

УДК 37.014

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.1.29>

Ковшар О.В.,

докт. пед. наук,
професор кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного
університету

Вступ. Сучасне медіа потужно й суперечливо впливає на освіту молодого покоління, перетворюючись на провідний чинник соціалізації, стихійного соціального навчання, стають засобом дистанційної і джерелом неформальної освіти. Професійна підготовка педагогів спирається на передові досягнення інформаційно-комунікаційних технологій, формування медіакультури в процесі медіаосвіти.

Основні завдання медіаосвіти: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різноманітної інформації,

навчити людину пручатись наслідкам її впливу на психіку, оволодівати засобами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів [10, с. 34].

Актуальність дослідження формування медіакультури майбутніх педагогів-вихователів як необхідної компетентності зумовлена вимогами Національної стратегії розвитку освіти в Україні, Державним стандартом вищої освіти, Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні, Концепцією розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років,

Законами України («Про освіту», «Про вищу освіту») та іншими державними нормативними документами.

Аналіз дослідження.

В умовах прогресуючої інформатизації системи освіти, особливо дошкільної освіти зростає необхідність підготовки сучасних вихователів у галузі медіаосвіти: для цілеспрямованої підготовки особистості дитини до включення в медіасередовище, безпечного користування ним, формування медіакультури.

У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях вивчалися різні аспекти проблеми формування медіакультури особистості: схарактеризовано роль засобів масової комунікації у вихованні молоді (С. Дорогий, В. Лизанчук, О. Невмержицька, Т. Свистельников та ін.), вивчено вітчизняний та світовий досвід медіаосвіти (А. Дилижан, О. Нечай, О. Самарцев, О. Шариков, Є. Черкашин та ін.); розкрито педагогічні умови підготовки студентів до реалізації медіаосвіти в закладах освіти (О. Кравчишина, Ю. Казаков, Н. Леготіна, О. Федоров та ін.); проблема розуміння медіа та шляхи їх упровадження в освітній процес (Б. Потятиник); зарубіжний досвід упровадження медіаосвіти в навчальні заклади (О. Баришполець); перспективи розвитку медіаосвіти в контексті Болонського процесу (Л. Найдьонова); медіаосвітні технології та питання медіапедагогіки (Г. Онкович).

Заслугує уваги вивчення специфіки інформаційно-комунікаційної підготовки майбутніх вихователів (В. Бикова, Р. Гуревич, С. Дяченко, І. Тимофєєва, О. Чекан та ін.), особливостей соціалізації дитини в медіасередовищі (Б. Ломов, Н. Максимова, Л. Найдьонова, Р. Пацлаф, О. Петрунько, Б. Потятиник, М. Фішер та ін.).

Питання медіаосвіти педагогів-вихователів відображені в дослідженнях українських учених, а саме: Н. Ашиток, Н. Гавриш, О. Качури, О. Кравчишиної, К. Крутій, О. Олійник, О. Полевикової, Ю. Семеняко, О. Соцької, Т. Чашки, О. Янкович тощо.

Поняття «медіакультура» сучасними науковцями визначається з різних позицій, залежно від цільових установок.

На думку Н. Кирилової, поняття «медіакультура», всі види медіа (аудіо, друковані, візуальні, аудіовізуальні) включають в себе культуру передачі інформації й культуру їх сприйняття; медіакультура може виступати і системою рівнів розвитку особистості, здатною «читати», аналізувати, оцінювати медіатекст, займатися медіаторчістю, засвоювати нові знання за допомогою медіа [2, с. 448].

Зазначимо, що Л. Масол розглядає медіакультуру як сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей, що вироблені людством у процесі культурно-історичного розвитку [6, с. 1040].

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [5], зазначено, що «медіакультура – це сукупність

інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, елементів культури комунікації, пошуку, збору, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому [5].

На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з масмедіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі [8, с. 116]. Процес розвитку медіакультури особистості динамічний та триває протягом усього життя людини.

Мета і завдання дослідження – описати педагогічні умови формування медіакультури майбутніх педагогів-вихователів.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання:

- уточнити поняття «медіаосвіта», «медіакультура», «медіапродукція», «медіаграмотність», «медіакультура педагога-вихователя»;
- обґрунтувати сутність феномену «медіакультура майбутніх вихователів» з відповідними критеріями та показниками;
- наявність у майбутніх вихователів умінь організації медіаосвіти дітей дошкільного віку.

Методи дослідження:

теоретичні – аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури з теми дослідження для розкриття сутності процесу формування медіакультури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, обґрунтування педагогічних умов формування медіакультури майбутніх педагогів-вихователів закладів дошкільної освіти;

емпіричні – педагогічні спостереження; педагогічний експеримент для перевірки ефективності експериментальної методики формування медіакультури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

В дослідженні брали участь студенти, майбутні вихователі таких закладів вищої освіти: Криворізького державного педагогічного університету, КВНЗ «Нікопольський фаховий педагогічний коледж» ДОР, Дніпропетровського фахового педагогічного коледжу комунального закладу вищої освіти «Дніпропетровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради в загальній кількості 88 осіб.

Майбутній педагог-вихователю, який володіє медіакультурою, як однією з професійних компетентностей в організації освітнього процесу сучасного дошкільного закладу здатен активно включити дошкільника в медіапростір. Володіння медіаграмотністю є необхідною умовою розвитку та формування особистості дошкільника.

Медіаграмотність – сукупність знань, навичок та умінь, що дозволяють людям аналізувати, критично оцінювати і створювати різноманітні повідомлення для різних типів медіа. Окрім того, медіаграмотність передбачає вміння розуміти

й аналізувати, як медіа функціонують у суспільстві та який вплив вони мають [3, с. 54-55].

Бути медіаграмотним означає бути спроможним знайти те, що ми шукаємо, вибрати те, що нам потрібно, й визначити, наскільки надійною є ця інформація.

Бути медіаграмотним для сучасної людини – означає бути здатною оптимально використовувати відповідну інформацію, зберігаючи її розумно, й ділитися нею з іншими.

Аналіз досліджень та публікацій останніх років свідчить, що використання медіапродукції в роботі з дітьми стає центром уваги зарубіжних та вітчизняних представників педагогіки (О. Куніченко, О. Кравчишина, Н. Череповська, психології, Л. Найдьонова, Г. Онкович), медицини (Г. Апостолова, Д. Лемиш, Р. Пацлаф), культурології (М. Маклюен, М. Ямпольський, О. Якимович).

На думку науковців (Л. Артемова, Н. Гавриш, О. Запорожець) медіапродукція підвищує ефективність сприймання дітьми навчального матеріалу, урізноманітнює навчальну діяльність, вносить у неї елемент цікавості.

Медіапродукція – це сучасний і дієвий засіб навчання та виховання, що виконує освітню, розвивальну і виховну функції. Вона сприяє формуванню у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконаленню пізнавальних умінь і навичок [5].

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що медіакультура – це об'єктивна реальність, яка існує і розвивається за своїми законами, це атрибут сучасного життя, де суспільство й окрема особистість можуть виступати одночасно і споживачами, і творцями медіакультури. Присутність медіакультури виявляється практично у всіх аспектах сучасного життя людини. Вона змінює світ людських відносин, вносить специфічні риси в його свідомість. Медіакультура, насамперед, засобами масової інформації залучає людину до участі в суспільному житті, сприяє її самоствердженню, освоєнню різних соціальних ролей[9, с. 63].

Отже, поняття медіакультура педагога – це результат оволодіння компетентністю, яка включає в собі знання, щодо використання медіазасобів, практичні вміння та естетичні вподобання.

Сучасний вихователь сам має володіти професійними медіакомпетентностями.

Медіакультуру педагога-вихователя вважаємо, як складне структурне утворення, результат медіаосвіти, що передбачає ефективну взаємодію педагога з вихованцями та сприяє розвитку їх знань, умінь, навичок повноцінного сприймання та інтерпретації інформації за допомогою медіаресурсів.

Формування медіакультури майбутніх педагогів-вихователів розуміємо як процес і результат професійно-педагогічної підготовки, що включає, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний

складові, та сприяють ефективній організації медіаосвіти дітей старшого дошкільного віку.

Опишемо визначенні критерії формування медіакультури майбутніх вихователів:

– мотиваційний: інтерес до медіаосвіти, медіапродукції; ціннісне ставлення майбутніх вихователів до медіакультури;

– когнітивний: система теоретичних знань, базових понять щодо медіаосвіти, медіакомпетентності; методологічних засад формування медіакультури майбутніх педагогів-вихователів;

– діяльнісний: дослідницькі, проєктні та організаційні уміння майбутніх вихователів щодо включення дошкільників в процес медіаосвіти;

– рефлексивний: самооцінка, самоаналіз та аналіз діяльності інших, рефлексивна позиція майбутнього вихователя.

Зрозуміло, що включення особистості дитини в медіасередовище починається ще в дошкільні роки, тому організація медіаосвіти – є одним із завдань дошкільного закладу [6, с. 118].

Педагогічними умовами формування медіакультури майбутніх вихователів вважаємо:

– усвідомлення майбутніми вихователями необхідності володіння медіакультурою для організації освітнього процесу сучасного дошкільного закладу;

– забезпечення міждисциплінарних зв'язків у формуванні медіакультури майбутніх вихователів;

– наявність у майбутніх вихователів умінь організації медіаосвіти дітей дошкільного віку.

Розглянемо першу педагогічну умову – усвідомлення майбутніми вихователями необхідності володіння медіакультурою для організації освітнього процесу сучасного дошкільного закладу.

В закладах вищої освіти для підготовки компетентних педагогів-вихователів особливого значення набуває необхідність навчити їх отримувати та працювати з інформацією, починаючи з перших курсів, бо у них бракує життєвого досвіду та навичок оброблення інформації [4, с. 63-78].

Для реалізації визначеної умови був розроблений вибірковий освітній курс «Медіаосвіта», який створює умови для формування медіакультури у студентів, оволодіння широким колом інформації.

У процесі навчання студентам надають найперші уявлення про можливості різних видів медіа та основні можливості використання. Майбутні вихователі знайомляться з художньо-образними засобами екранних творів – колір, звук, музика, які створюють певний настрій, допомагають висвітлити авторську ідею. На практичних заняттях з медіаосвіти зі студентами аналізується, яке велике значення має інформація у житті людини, як уміти правильно до неї ставитися, а це значить – повноцінно її сприймати, адекватно оцінювати, розуміти, вміти розрізняти фейки та маніпуляційні прийоми.

Спеціальний курс з розвитку медіакультури готує майбутніх педагогів до вдумливого сприйняття сучасного інформаційного простору через вивчення теорії розвитку та особливостей функціонування засобів масової інформації, через розвиток комунікативних умінь та через закріплення в них навичок самостійного, творчого створення, передачі та спостереження медіаінформації, а також навичок захисту від можливої негативної інформації. Освітній курс дозволяє розвивати у студентів загальну культуру споживання інформації, знайомити їх з правилами етики спілкування в інформаційному просторі, вчить самостійно орієнтуватися у сучасному інформаційному потоці, знайомить із кращими зразками медіапродукції. Пріоритетне завдання кожного майбутнього педагога-вихователя – навчитися оцінювати якість і достовірність інформації, проявляти вибірковість при її споживанні, проводити відбір необхідної інформації, критично ставитися до будь-якої інформації. Усе вищезазначене є запорукою розвитку медіакультури сучасного освіченого педагога [1, с. 23].

Медіаосвіта – це безупинний навчальний процес, це пласт сучасної культури, з яким дитина зустрічається буквально від народження. Отже, завдання освітнього курсу – сформувати уміння у студентів працювати з інформацією, щоб у своїй педагогічній діяльності вони зуміли навчити аналізувати інформацію масмедіа дітей дошкільного віку не стихійно, а послідовно через використання різних ігрових форм (конкурси, вікторини, ігри-драматизації та ін.), щоб виховували емоційну сферу дитини, розвивали її інтелект [11, с. 319].

Освітній курс «Медіаосвіта» поєднував теоретичну та практичну підготовку майбутніх вихователів і сприяв набуттю, формуванню й закріпленню професійно-педагогічних знань, умінь і навичок щодо особливостей формування медіакультури у дітей дошкільного віку. Ефективними формами та методами реалізації виступили: нестандартні лекції із використанням навчального матеріалу інтегративного характеру, практичні та лабораторні заняття, самостійні роботи творчого характеру, дискусії-обговорення, ділові ігри, вправи, круглі столи, семінари-диспути тощо.

Дана педагогічна умова впливає на формування мотиваційного компонента, визначаючи внутрішню спрямованість особистості на підготовку до культурного використання медіапродукції й утворює основу для реалізації інших її складових.

Друга педагогічна умова – забезпечення міждисциплінарних зв'язків у підготовці майбутніх вихователів до формування медіакультури дітей старшого дошкільного віку. Для реалізації означеної умови основним уважали координоване використання міждисциплінарних зв'язків та інтеграцію змісту навчання, задля чого було розроблено й впроваджено змістові модулі в освітні курси : Педагогіка

дошкільна (Змістовний модуль « Сюжетно-рольові ігри в ознайомленні дітей з медіазасобами»), Дитяча психологія (Змістовний модуль «Вікові та психологічні особливості дошкільників у формуванні медіакультури»), Педагогіка дітей раннього віку (Змістовний модуль « Розвиток дітей раннього віку засобами медіапродукції»), Теорія та методика розвитку рідної мови дітей (Змістовний модуль «Розвиток мовлення дошкільників засобом медіаосвіти»), Література для дітей дошкільного віку (Змістовний модуль «Медіапродукція як засіб формування медіакультури дітей старшого дошкільного віку»). Доповнення освітніх курсів сприяло отриманню нових знань, стимулювало студентів до креативного пошуку вирішення проблем, підвищенню їхнього творчого потенціалу.

Для реалізації означеної умови основним уважали такі ефективні форми та методи: нестандартні лекції, презентації, доповіді, дискусії-обговорення, ділові ігри. Обрані форми та методи розвивають критичне мислення студентів, сприяють формуванню медіакультури та допомагають критично оцінювати інтернет-простір та інші медіа.

Наступна педагогічна умова – наявність у майбутніх вихователів умінь організації медіаосвіти дітей дошкільного віку.

Її реалізація відбувалась через лекції, семінари, ділові ігри, диспути, що проводились в межах педагогічного гуртка « Теоретичні та методичні засади організації медіаосвіти дошкільника», створеного з метою набуття студентами досвіду організації медіаосвіти дітей старшого дошкільного віку.

На засіданні гуртка зі студентами обговорювались такі теми: «Роль медіаосвіти в сучасному інформатизованому суспільстві», «Основні засади формування медіакультури», «Значення медіаграмотності у формуванні та розвитку сучасного дошкільника», «Медіапродукція – засіб розвитку чи перешкода».

Для студентів цікавими виявились такі вправи: «Карусель», де майбутні вихователі вчилися визначати переваги та недоліки використання медіапродукції у роботі з дітьми; методичний прийом «Дерево ідей», де учасниками були сформульовані правила взаємодії вихованців з медіапродукцією; інтерактивна ділова гра «Мікрофон» дала можливість обговорити вимоги до відбору медіапродукції для дітей; інтерактивна ділова гра «Прес-конференція», рольова гра-батьківські збори з теми «Дитина в інформаційному суспільстві: вплив медіа на особистість дитини», що забезпечило розвиток рефлексивних здібностей студентів, спряло осмисленню важливості формування медіакультури дітей старшого дошкільного віку, виховувало вміння поважати думку інших.

Готуючись до педагогічної практики студенти створювали презентації про життєвий і творчий шлях письменників, аналізували тематичне

і жанрове розмаїття творів, створювали колажі, фотофільми, мультфільми, проводили зйомку і монтаж відео сюжетів, інтернет сайтів, що сприяло формуванню креативності, творчості та самовираження.

Педагогічна практика в закладах дошкільної освіти, під час якої студенти поєднували набутті знання та практичну роботу, сприяла і створювала можливості для закріплення та поглиблення професійних компетентностей з організації медіаосвіти дітей старшого дошкільного віку. Під час проходження педагогічної практики в закладах дошкільної освіти студенти проводили заняття (заняття з медіаосвіти дошкільників «Створюємо мультфільм», майстер-клас на тему «Діти – активні медіаспоживачі»), проводили серію тренінгових занять з вихователями, де вчилися переробляти складну інформацію та адаптувати її до рівня сприймання й засвоєння дитиною; складали рекомендації для батьків та вихователів, проводили ділові ігри «Медіапродукція в родині»; розробляли та проводили тематичні проєкти, випускали газети, спільні сімейні журнали, буклети, в яких відображені основні поради для батьків дітей передшкільного віку та приклади правил користування медіапродукції дітьми, які спрямовані на попередження її негативного впливу на розвиток; організовували з дітьми радіопередачі. Такі форми медіаосвіти передбачали формування у дітей інтересу до медіапродукції, прагнення усвідомлено використовувати її для задоволення різних інформаційних потреб, а також активізацію засвоєних дітьми правил культурного використання медіапродукції, сприяло формуванню медіаграмотності [7].

Зважаючи на викладене вище, необхідно наголосити, що визначені педагогічні умови тісно взаємопов'язані та доповнюють одна одну, і тільки комплексна їх реалізація сприятиме ефективному вирішенню завдання – підготовки вихователів до формування медіакультури дітей старшого дошкільного віку.

Висновки. У статті наданий теоретичний аналіз формування нового типу культури – медіакультури, як суспільного феномену.

Визначено медіакультуру педагога-вихователя, як складне структурне утворення, результат медіаосвіти, що передбачає ефективну взаємодію педагога з вихованцями та сприяє розвитку їх знань, умінь, навичок повноцінного сприймання та інтерпретації інформації за допомогою медіаресурсів.

Формування медіакультури розуміємо як процес і результат професійно-педагогічної підготовки, що включає, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний складові, та сприяють ефективній організації медіаосвіти у дітей старшого дошкільного віку.

Педагогічними умовами формування медіакультури майбутніх вихователів визначено:

усвідомлення майбутніми вихователями необхідності формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку; забезпечення міждисциплінарних зв'язків у формування медіакультури майбутніх вихователів; наявність у майбутніх вихователів умінь організації медіаосвіти дітей дошкільного віку.

Звичайно, запропонований аналіз не вичерпує актуальних питань дослідженої проблеми. Поза увагою залишилися актуальні на сьогодні проблема наступності у формуванні медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку і молодших школярів; підготовка педагогів до наступності у визначеному процесі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А. М. Гавриш, Н. В. (2016). Формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. «Гуманність є людинолюбство, але розвинене свідомістю й освітою», Київ, 153 с.
2. Березенко В. В. (2017). Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень. За загальною редакцією Сірінюк-Долгарьова К. Г., Запоріжжя: Кераміст, 309 с.
3. Вознесенська, О.Л. (2012). Спільне медіадозвілля родини. Психологічні перспективи. Спеціальний випуск «Психологія професійної діяльності працівників соціальної сфери», 110 с.
4. Крутій К. Л. Медіадидактичні особливості використання мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. 2013. Вип. 3. С. 85–90.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
6. Масол Л.М. (2008.) Медіакультура. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юніком Інтер, 1040 с.
7. Медіадошкільник : парціальна програма з медіаосвітньої діяльності для дітей старшого дошкільного віку (6-й рік життя)(2019) за заг. ред. О.В. Волошенко, Г.А. Дегтярьової, В.Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, с. 118.
8. Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень : монографія / за загал. наук. ред. В. В. Березенко, М. А. Лепського, О. О. Семенець ; Запоріжжя : Кераміст, 2017. 309 с.
9. Найдьонова Л.А. (2013) Основні напрями і перші підсумки експериментального впровадження медіаосвіти на Всеукраїнському рівні. Збірник статей методологічного семінару «Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив», с. 63-79.
10. Найдьонова, Л. А. (2013). Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 116 с.
11. Шейбе С., Рогоу Ф. (2017). Медіаграмотність: підручник для вчителів / пер. з англ. С. Дьома; за заг. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенко. Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси., 319 с.